

ВЕНКА БЕШКОВА
НЯКОЛКО ДУМИ ЗА ФАНИ
ПОПОВА-МУТАФОВА И
НЕЙНАТА ПОСЛЕДНА КНИГА

chitanka.info

През есента на 1975 година, когато издателство „Отечество“ беше току-що създадено, като подготвихме редакционните планове, решихме да поканим Фани Попова-Мутафова да напише детска книга за д-р Петър Берон, за големия български учен-енциклопедист, автора на Рибния буквар. Тогава беше излязла вече нейната книга за възрастни (романизованата биография) „Д-р Петър Берон“. Възложиха ми да се свържа със старата писателка и да ѝ предам предложението на издателството. Така се запознах с авторката на „Дъщерята на Калояна“ и „Солунския чудотворец“. Искрено се вълнувах и много се радвах на моята първа среща с Фани Попова — Мутафова, за мене нейните книги са между най-високите върхове на българската историческа проза. При всяка наша следваща среща, когато работехме заедно по подготовката на книжката за печат, нейната личност ми ставаше все по-близка и все по-интересна.

Веднъж тя ми разказа и за своите ЛЕГЕНДИ — така беше нарекла разказите, които сега са пред тебе, читателю. Те не са писани за деца, а за възрастни. Но нали белег на всяка добра книга е и това, че тя се поглъща с еднакъв интерес и е еднакво полезна и за малки, и за големи. Нали и „Под игото“ Вазов не е написал за деца, но всеки знае, че няма нито едно поколение; което да не познава тази книга още от детството? Помолих я да ми ги даде да ги прочета. Разказах за легендите на колегите си. Решихме да ѝ предложим да бъдат издадени в „Отечество“ за нашите млади читатели.

Фани Попова се съгласи. Така дойде този недетски ръкопис в нашето детско издателство.

Искам тук да разкажа как авторката на тези легенди гледаше на своите герои — големите личности от историческото ни минало. Тя говореше за тях като за живи хора и сякаш разговаряше с тях, познаваше ги отблизо като свои съвременници. Радваше им се или им се сърдеше, възхищаваше се или се ядосваше, обвиняваше ги и строго ги съдеше — от позициите на народностния поглед към историята. Имаше си и свои лични, много субективни, само нейни, но много искрени присъди.

Най-много обичаше да разказва за цар Калоян. За него всякога говореше с възхищение. „Много са се съпротивлявали на това — казваше тя — жесток бил, не знам какъв бил. Ами че щом има предателство, ще е жесток не, ами не знам какво...“ Дълбоко стаяваше

радостта си, когато отиваше в операта при своите оживяващи на сцената герои (операта „Цар Калоян“ от Панчо Владигеров, по либрето от нея и Николай Лилиев, и балета „Дъщерята на Калоян“, по едноименния неин роман.) „То аз все си викам, хайде и сега, пък няма вече да ходя. Но все ми се нека пак да отида“ — казваше преди представлението. Тя седеше там сред публиката скромна и изящна в своята строга черна рокля и зрителите до нея не знаеха, че между тях е създателката на вълнуващите ги образи. На другия ден, като я питах дали не е уморена, нали представлението свършва късно, тя с някакво свое стеснение отговаряше: „Не, то е друго преживяване, вълнение.“

Фани Попова-Мутафова познаваше в безкрайни подробности нашето историческо минало, беше преровила през своя живот стотици томове наша и чужда историческа литература, беше прочела в много библиотеки у нас и в чужбина исторически трудове, познаваше отлично изворите на нашата история. С увлечение се вглеждаше и търсеше нови данни от нови източници, записваше, правеше извадки, бележки, пазеше списания, вестници, книги на много езици. Дни и нощи продължаваше да чете, търсеше да проверява или да уточнява нужната историческа дата, име, дума. Преди да напише романа си за Петър Берон, беше прочела всичките негови трудове в оригинал на съответния език, на който са били написани и издадени. За да се запознае по-добре с него, за да го разбере, да види по-ясно неговата личност, познания, мироглед, характер. От нея научих, че неговата енциклопедия „Панепистем“ („Всенаука“) е написана и издадена на френски език в 7 тома, всеки от тях по 1000 страници. Тя ги беше прочела с бележки. Беше прочела на немски език „Славянска философия“ и така всичко, което е написал Петър Берон в средата на миналия век. Веднъж я попитах как да обясним в детската книга какво е Окна Телега, и думата „аржан плаке“.

— Окна Телега, то е в Карпатите, но все пак трябва да проверя — отговори тя. — А на другия ден ми разказа:

— Аз като взех да търся за тия думи, та цялата нощ четох. За Окна Телега нямаше в нашата енциклопедия, та в речници, в книги, на румънски. Окна — значи сол. Телега е името на селото в Карпатите.

— Ами то вие и вчера същото ми казахте.

— Да, но не бях сигурна, трябваше да проверя. Че като се зачетох за солниците, там за Хадживълков^[1], как вървял из опразнения

рудник като в дворец. Казали му, че може да го помилват, а той отказал, не съм виновен, за какво ще ме помилват.

Друг път, като отидох у тях, посрещна ме с писмо в ръка, което беше получила току-що. Писмото беше от Норвегия. Бе писала на една своя позната в Осло, помолила я да провери в библиотеката, да прегледа в техните енциклопедии има ли някъде нещо написано за Осло и за Ослава. Нужно ѝ беше във връзка с нейния разказ-легенда. Фани Попова ми прочете това писмо. Нейната позната ѝ пишеше оттам, че е проверила: в тяхна енциклопедия, където се говори за Осло, се споменава и за легендата за Ослава. Фани Попова запази в архива си това писмо.

Впрочем нейният огромен литературен архив беше всичият в нейната малка стая.

Не съм виждала друга по-скромна и по-уютна от нейната стая, която беше и нейният писателски кабинет: две обикновени легла, бих ги нарекла просто войнишки, без табли и прочие украшения — едното за нея, а другото — на внучката Фани, която много обичаше; ниска масичка и два стари леки фотьойла, малка библиотека и по стените много картини, повечето от тях графика. Имаше много хубави нейни портрети, от които ме гледаше нежна млада жена. И сега тя беше запазила изящния профил на лицето, озарено от винаги младата ѝ душа. Не попитах тогава кои художници са рисували нейните портрети. Но най-много от всичко друго в стаята бяха книгите. И още: много вестници и списания. Те бяха така просто подредени покрай стените от пода кажи-речи до тавана. И малката пишеща машина чакаше всякога на масичката. Познавам нейния шрифт и сега сред другите ръкописи, които пазя. И сега се вглеждам в нейния ясен, четлив почерк, в нейните старателно написани букви във всяка дума — при поправките, които ръкописно е правила в текста — уточнявала е след много проверки — имена, дати, транскрипции.

Разказваше много, пиехме чай, наредила беше на масичката бисквити и бонбони, плодове. В тоя ден бях донесла да види и първите отпечатани коли от „По стръмното към звездите“. Това беше нейната първа книга за децата на социалистическа България. С вълнение говореше за всичко. Разглеждахме писма, рецензии и отзиви за книги, един шарж за нея и Евгения Марс. Гледахме една снимка, мисля, че беше от 1934 година, на нея — много писатели, там виждам младия

Никола Фурнаджиев; на други снимки са Николай Лилиев, Дора Габе, Багряна, Ангел Каралийчев, Асен Разцветников, Орлин Василев. В един литературен шарж от Александър Божинов са нарисувани всички писатели в кафене „Цар Освободител“, всеки на своето място в този писателски клуб. Ето тук е седял Йордан Йовков, идвал е Димчо Дебелянов. Фани Попова уточнява кой къде е седял. Ето я и нея, но струва й се, че те с мъжа й не са седели точно на това място, на което са изобразени.

Надникнахме и в албума й и аз я помолих да взема няколко снимки, измежду тях е и тази, която сега е тук в книгата — последната нейна снимка.

И отново оживяват нейните герои, и отново заговаря за тях такива, каквито са пресътворени и в „Седмият грях“. В последната нейна книга. Тя се беше подготвяла много дълго и с характерната за нейното творчество изключителна добросъвестност при пресъздаването на историческите факти и събития.

Безкрайно широка е панорамата на историята ни, която легендите откриват пред читателя. Тя е нарисувана със замаха на майстор-художник. Безкрайно богата е галерията от образи и картини, които са пресътворени в нея. Между тях има скулптурни изваяния и релефни сцени, има внушителни пана на всенародни движения; има живописни платна на бита на народа ни и пейзажи, неповторими картини на вдъхновено съзидание или изпълнени с грохот и звън на старинни оръжия боеве. Има и филигранни творби и везби в тая книга, когато писателката описва накитите и чеиза на българските моми и невести.

В разказите и легендите в „Седмият грях“ е изобразено българското общество в Българското средновековие. Изобразено е със средствата на изкуството историческото развитие на една от най-старите държави в Европа.

За нас българските читатели е съкровена радост и гордост да знаем отблизо историята на България и на българското културно развитие, дало свой принос в общия исторически път и на другите европейски народи.

И ето тая книга ни води по пътя на нашето историческо минало. Не по пътеките на миналото, както често се говори в литературни есета, а по главния път на историята ни. Прекият път, който иде от

Аспаруховото време до нашето днес. И ще върви с времето в бъдещето.

Фани Попова — Мутафова мечтаеше да напише още една книга за нашето далечно минало — роман за Елена Драгаш^[2]. Живееше с тази мечта дни и нощи, мислеше за нея, чертаеше планове. Беше решила как да започне романа. Разказваше неговото начало: една легенда за гласа на Григорий Цамблак, който и днеска се чува, според преданията на монасите в древен румънски манастир.

Когато разбрах, че Фани Попова е тежко болна и отидох при нея в болницата, тя пак мислеше трескаво за своя роман. Разказа ми как дори в часовете, когато е усещала най-непреодолима болка и изтощение, с необикновена яснота е изграждала в мислите си образа на Елена Драгаш. Беше го сътворила завършен в ума и сърцето си. Разказа ми и последния епизод, с който мислеше да завърши романа. Сетне научих от нейните близки, че в последните си часове тя е написала на малки листчета края на замисления роман. Така героите ѝ живееха с нея до последния ден, защото тя ги обичаше и живееше с тях. Припомням си един пасаж от нейната статия „Нещо за историческия роман“, подготвена за списание „Септември“ през есента на 1976 година. Там тя признава, че хубавата книга се получава, ако авторът обикне героите си и пише с любов за тях. Даваше за пример Толстой.

Фани Попова-Мутафова не можа да осъществи своя последен роман за Елена Драгаш, но колко много са образите, сътворени от талантиливото ѝ перо. Когато бях при нея за последен път, видях в болничната стая чантата с нейните вещи, а най-отгоре сияеше със своите многоцветни илюстрации последното ѝ произведение за деца — книжката за Ангел Кънчев, която се нарича „Верен и безстрашен“. Беше я взела със себе си в най-тежките дни да ѝ се радва. Тогава още не бе отпечатана другата ѝ книга за деца, която носи заглавие „Когато бяха малки“. Тогава художникът още рисувахе светлите образи и случки от детството на Левски и Ботев, на Хаджи Димитър и Любен Каравелов, на Вазов и Добри Чинтулов, за които се разказва там.

Сега до предишните творби на Фани Попова-Мутафова се нарежда още една нейна книга с легенди за България. Тя разказва за големите дни и събития, за героите в нашата многовековна история, за да бъде и с нея полезна на своя народ. Във всяка страница оживяват

картини от нашето минало и една голяма обич към българския народ. И гордост за изминатия път, по който България върви вече хиляда и триста години.

Венка Бешкова

[1] Капитан Васил Хадживълков. Един от главните организатори на двата революционни въстанически опита през 1841 г., и 1843 г. известни като Браилски бунтове. Осъден на каторжна работа в солниците при река Телега в Карпатите. ↑

[2] Елена Драгаш. Българска княгиня и византийска императрица (XV в.). Четвъртият ѝ син Константин, предпочел да носи майчиното си българско име пред византийското Палеолог, останал паметен в историята като последен дръзновен защитник на Цариград. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.